

LEHOTAY Veronika
egyetemi adjunktus
ME ÁJK

DOI: 10.15170/DIKE.2020.04.02.06

Adalékok a Horthy-korszak büntető jogtudományának történetéhez

„A büntetőjog elméleti művelői azt tanítják, hogy a büntetőjog a jogrendszer hatalmas épületének a záróköve, a különböző jogszabályok láncolatában az utolsó láncszem, mely a többinek a fennmaradását, tiszteletben tartását van hivatva biztosítani.”¹

The Theoretical Framework of the Criminal Law in the Horthy era in Hungary

The aim of the study is to demonstrate the arguments and debates of jurists and the experts of the criminology about equality, liberties in the Horthy era when these issues were challenged by the restrictions of rights, such as the Anti-Jewish laws and the racial policies. In this period the criminal law focused on the personality and the social background of the perpetrator as an influence of anthropological criminology which combines the study of human races and their personal characteristics with the criminal propensity instincts. In the literature of criminal law new issues appeared such as the restriction of rights, deprivation of rights and racial policies as the influences of the Nurnberg Laws in the Third Reich. The jurists in Hungary paid close attention to the jurisdiction in the Third Reich, but they did not set an example for Hungary. According to their arguments, the German way of the racial law in the Hungarian context is not adaptable because its society is too multi-ethnic. This resonates with the opinion of Pál Angyal, who was the leading figure of the criminal law in Hungary. According to his view, criminal law cannot be a tool for racism, but it can be useful in the field of civil law and the state administration. Despite the jurist's cautious argument, the racial policies appeared in legislation after 1938.

Keywords: *Horthy era, criminal law, racial policies, Third Reich, Pál Angyal*

1. Alapvetés

A két világháború közötti büntetőjog alakulását külső és belső tényezők együttesen befolyásolták, és a tettesbüntetőjogi irányzat tanainak megerősödése jellemezte.² A tettesbüntetőjogi irányzat szerint az elkövető személyének, személyiségének van jelentősége, meghatározó szerepe a büntetőjogi felelősségre vonás során.³

¹ FINKEY, A XX. század büntetési rendszerének a reformkérdései 3.

² KOCSIS, A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között 72–115.; TÓTH, A halálbüntetés szabályozása a Horthy-korszakban és a II. világháború éveiben 52–60.; BALÁS – HELLER – SZEMÉLYI – TÚRY, A magyar jog fejlődése a Trianont követő húsz év alatt 163–196.

³ GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI, Magyar büntetőjog. Általános rész 36–39.

A *Horthy*-korszak büntetőjogi szakirodalmának áttekintését a magyar büntetőjogászok főbb nézőpontjának – így a büntetőjogi tudományosságnak – a feltárása jelenti: főként *Angyal Pál*, *Finkey Ferenc*, *Heller Erik*, *Molnár Kálmán*, *Irk Albert*, *Vámbéry Ruzssem*, *Hacker Ervin* munkásságában. *Hacker* 1939-ben *A büntetőjog és a büntető eljárásjog alakulása a csonka országban 1918-tól 1938-ig* című munkájában az anyagi büntetőjog terén *Angyal*, *Finkey*, *Heller* és *Irk* munkáit emelte ki.⁴ *Angyal* 1943-ban megjelent büntetőjogi tankönyvében a legújabb irodalom terén többek között a következő tudósokat említette: *Werner Rezső*, *Horovitz Simon*, *Finkey Ferenc*, *Vámbéry Ruzssem*, *Bernolák Andor*, *Irk Albert*, *Angyal Pál*, *Wlassics Gyula*, *Balogh Jenő*, *Baumgarten Izidor*, *Heil Fausztn*, *Vargha Ferenc*, *Doleschall Alfréd*, *Illés Károly*, *Degré Alajos*, *Heller Erik*, *Auer György*, *Lengyel Aurél*, *Horváth Boldizsár*, *Balás P. Elemér*, *Zebery Lajos*, *Zöldi Miklós*, *Jencs Árpád*.⁵ Speciális büntetőjogi folyóiratként a Büntetőjog Tárát említette meg. A büntetőjogtudósok tanulmányainak lelőhelyét ezenkívül még a következő szakfolyóiratok adják: A Jog, Jogtudományi Közlöny, Büntetőjog Tára, Magyar Jogász Újság, Jogállam, Bűnügyi Szemle, Miskolci Jogászélet, Bírák és Ügyészek Lapja, Jogászegyleti Értekezések, Magyar Jogi Szemle. A téma elemzése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül a büntetőjogászok mellett a közjoggal foglalkozó tudósok munkáit, – így *Tomcsányi Móric*, *Polner Ödön*, *Csekey István*, *Faluhelyi Ferenc*, *Szontágh Vilmos*, *Zsedényi Béla* – írásait sem, mert ők foglalkoztak a jogegyenlőség, a törvény előtti egyenlőség (megváltozott) fogalmának értelmezésével, valamint a szabadságjogok definiálásával, csoportosításával, a szabadságjogokat korlátozó, részben a büntetőjog körébe tartozó jogszabályoknak az értékelésével.

A tanulmány egyik megválaszolható kérdése az, hogy a már meglévő jogkorlátozások kikényszerítésében milyen szerepet szánt a jogalkotó a büntetőjognak. Milyen jogszabályokat alkotott tehát az országgyűlés ebben a tárgykörben? Szükséges volt-e ehhez, vagyis figyelembe vette-e a jogalkotó a büntető-jogtudomány képviselőinek álláspontját, elképzelését is? A tanulmányban az 1920 és 1944 közötti időszakokkal összefüggésben a megválaszolható kérdés az, hogyan foglaltak állást/állást foglaltak-e a (büntető)jogtudomány képviselői a jogegyenlőségről, a szabadságjogokról. Hogyan változott meg az állam és az egyén viszonya a közjog tekintetében? Milyen álláspontot képviseltek, milyen elméleti alapot határoztak meg/meghatároztak-e a jogkorlátozásokkal, így a zsidótörvényekkel, a fajvédelemmel összefüggésben? Illetve, ha igen, akkor milyen mértékben és hogyan foglalkoztak ezzel a kérdéssel? Hogyan jelent meg a magyar büntető jogtudományban a tettesbüntetőjogi irányzat? Milyen elméleteket találunk a korszakban egy adott cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításához? Hogyan jelent meg a fajvédelem a magyar büntetőjogi gondolkodásban?

A tanulmány mindezek alapján három nagyobb gondolati egységre tagolódik. Az első részben az állam és az egyén viszonyát vizsgálom, vagyis azt, hogy az állam védelmére hivatkozással hogyan változott meg a jogegyenlőség és az egyes szabadságjogok fogalma. Itt nem hagyhatjuk figyelmen kívül a közjogászok álláspontjának ismertetését sem (*Tomcsányi*, *Plósz Sándor*, *Böllöny József*, *Zsedényi Béla*). A második részben egy adott cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításának elméleti megalapozásait vázolólok. A tanulmány utolsó részében pedig a fajvédelem és büntetőjog összefüggéseit vizsgálom.

⁴ HACKER, A büntetőjog és a büntető eljárásjog alakulása a csonka országban 1918-tól 1938-ig 1-8.

⁵ ANGYAL, A magyar büntetőjog tankönyve 1. kötet. 14-15.

2. Szabadságjogok/jogegyenlőség versus az állam védelme/szerepe?

Hacker 1939-ben megjelent tanulmányában végignézte és értékelte a büntetőjog alakulását 1918-tól egészen 1938-ig. Két törekvést határozott meg, amely befolyásolta a büntetőjogot: egyrészt a közrend biztosítása, másrészt a visszaeső büntettek jelentős száma. A modern büntetőjog képviselői tehát egyre inkább azt az elméletet fogadták el, amely szerint nem az elkövetett bűncselekményért kell a tettetést megbüntetni, hanem bizonyos társadalomra veszélyes tulajdonságai miatt. Így például azért, mert szélhámos, közveszélyes vagy csavargó.⁶ *Hacker* a klasszikus vagy dogmatikai iskolát „lehanyatlottként” jellemezte, mert nézőpontja szerint az a bűncselekményt kizárólag jogi jelenségként közelítette meg. Azonban a büntettesnek és a bűncselekménynek a megközelítése nemcsak jogi szempontból lehetséges és szükséges *Hacker* szerint, hanem egyéb tudományágak segítségével is. Példaként a szociológiát, az orvostudományt, a fizikát, a kémiát említette tanulmányában.⁷ *Finkey* a Miskolci Jogászéletben kiadott *Társadalmi védekezés és büntetőjog* című tanulmányában 1925-ben a társadalmi védekezés fogalmát az állami büntetés gyakorlati vezéreszméjeként határozta meg. Lényegét úgy fogalmazta meg, hogy „az államnak gyakorlati szükségéből, a büntettek elszaporodásának meggátlása végett s a büntettek elleni különös védekezésül kell gyakorolnia a büntetést”.⁸ Utalt a brüsszeli egyetem professzorára, *Adolf Prinsre*, aki a büntetőjogi törekvések egyik meghatározó képviselője volt a korszakban. *Prins* volt az, aki a társadalmi védekezés fogalmát előtérbe helyezte és hangsúlyozta. A klasszikus iskolával szembeni új irányzat – mutatott rá *Finkey* – elvetette a normális, az ún. átlagember fogalmát. *Prins* a rendkívüli vagy abnormális ember fogalmát határozta meg, mert úgy látta, hogy a bűnelkövető mindig abnormális lény. Ennek magyarázata pedig *Prins* szerint az, hogy „rendkívüli, nem normális hajlamokat örökölt, vagy rendkívüli, szerencsétlen körülmények közé került”. Az „abnormális ember” pedig állandó veszélyt jelent a társadalomra, az államra, mert megszegi annak törvényeit, nem dolgozik, és veszélyes a többi „békés” emberre. Így merült fel a társadalom védelme az ilyen személyekkel (gyengeelméjű, alkoholisták, dologkerülő) szemben.⁹ *Finkey* szerint a büntetőjogban helye van az igazságos megtorlás primátusának, azonban úgy vélte, hogy ez önmagában nem elegendő. Úgy vélte, hogy a büntetések mellett a bírónak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy olyan intézkedéseket is kijelölhessen, amelyek a prevenciót szolgálják. „A büntetés nem csupán a megtorlás, nem merő bajjal sújtás akar lenni, hanem azáltal az elítéltet felemelni, megjobbítani s az új bűnelkövetéstől visszatartani kívánja az állam.”¹⁰ Ugyancsak *Finkey* másik írásában a 20. századi büntetőjog-tudomány legfontosabb feladataként azt határozta meg, hogy az egyes bűnelkövetők között „minő büntettes lelki alkatokat, milyen jellemcsoportokat lehet és kell megkülönböztetni”. Továbbá, hogy ezeket a csoportokat milyen eszközökkel lehet „ártalmatlanná” tenni.¹¹

Elsősorban tehát a társadalom fokozottabb védelmét szerették volna biztosítani a polgári szabadság tiszteletével szemben. Ez az elképzelés vezetett az internálás intézményéhez a magyar

---

⁶ KOTEK – RIGOULOT, A táborok évszázada 250.

⁷ HACKER, Büntetőjog-tudomány és a büntetőjogi segédtudományok 4.

⁸ FINKEY, Társadalmi védekezés és büntetőjog 5.

⁹ FINKEY, Társadalmi védekezés és büntetőjog 6.

¹⁰ FINKEY, Társadalmi védekezés és büntetőjog 8.

¹¹ FINKEY, A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései 11–12.

jogalkotásban. A személyes szabadságot korlátozó, elsősorban nem büntetőjogi, hanem közigazgatási intézkedésnek minősült és a Horthy-korszak egészének egyik alapintézménye volt az internálás. Így már 1920-ban internálták és kitiltották azokat a külföldieket és a velük egy háztartásban élő hozzátartozóikat, akik az állam, a társadalmi rend és béke szempontjából a közrendre és a közbiztonságra veszélyes, aggályos vagy gyanús személyek voltak, és akiknek a tevékenységét az ország gazdasági életére és közviszonyaira aggályosnak minősítették.¹² A tettesbüntetőjogi irányzat szerint az elkövető személyének, személyiségének van jelentősége, meghatározó szerepe a büntetőjogi felelősségre vonás során. Németországban 1937-ben jogszabály rögzítette, tehát hivatalossá vált és bekerült a büntetőjogi gyakorlatba a „*bűncselekmény nélküli bűnöző*” fogalma.¹³

Felmerül a kérdés, hogy a *Horthy*-korszak köz-és büntetőjogtudósai hogyan értelmezték a jogegyenlőség és a szabadságjogok fogalmát, hiszen az állampolgári és szabadságjogok 1867 után szerves részévé váltak a közjogi irodalomnak. Ez a szabadságjogokat a történeti alkotmány fontos intézményeiként határozta meg.¹⁴ A korszakban az aulikusok – a *Horthy* kormányzóságát pártolók – és a legitimisták – a *Habsburg*-házat támogatók – nézetei és a köztük zajló viták határozták meg alapvetően a közjogot. Fontos rögzíteni azonban azt a tényt is, hogy a jogegyenlőség és a szabadságjogok kérdése lényeges nézetkülönbségeket nem jelentett közöttük.¹⁵ *Tomcsányi* az emberi szabadságot természeti és erkölcsi követelménynek és szükségességnek tekintette, de úgy vélte, hogy az államhatalom segítségével lesz belőle szabadságjog.¹⁶ Az volt az álláspontja, hogy egy adott állam területén minden hatalom és jog forrásának az állam tekinthető.¹⁷ Nézete szerint a szabadságjogok elismerése nem egyenlő az állami beavatkozással szembeni abszolút mentességgel. Az államnak ugyanis megvan a hatalma, hogy közérdekből, törvényben szabályozzon, korlátozzon vagy megszüntessen bizonyos alapjogokat.¹⁸ *Tomcsányi* idézte, és így vélhetően egyetértett *Plósz* gondolataival, mely szerint „*a szabadságjogok nem az ember jogai, hanem csak állapotok.*”¹⁹ A második zsidótörvényről elismerte, hogy annak rendelkezései „*érintik*” a jogegyenlőség elvét, de ezt jogpolitikai szempontok alapján indokoltan tekintette. A honpolgári jogokat egyéni alapjogokra²⁰ és politikai jogokra osztotta. A politikai jogok *Tomcsányi* szerint az állampolgár államhoz való viszonyát határozták meg. A közigazgatást az egyéni szabadság eltérő mértékű korlátozásaként értékelte.²¹ A zsidótörvényekkel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy az új jogszabályok – így például az első és a második zsidótörvény kamarákra vonatkozó rendelkezései és a harmadik (fajvédelmi) törvénycikknek a zsidó és nemzsidó házasságkötését megtiltó és a büntetőjog

¹² LEHOTAY, A jogszükités útján 161.

¹³ KOTEK – RIGOULOT, A táborok évszázada 250.

¹⁴ KISS, A jog egyenlősége-az egyenlőség joga 26.

¹⁵ KISS, A jog egyenlősége-az egyenlőség joga 73.

¹⁶ TOMCSÁNYI, Magyarország közjoga 174.

¹⁷ TOMCSÁNYI, Magyarország közjoga 174.

¹⁸ TOMCSÁNYI, Magyarország közjoga, 170.

¹⁹ TOMCSÁNYI, Magyarország közjoga 170.

²⁰ Ide sorolta a következő jogokat: személyes szabadság, vallásszabadság, gyülekezési és egyesülési szabadság, sajtó-, tan- és nemzetiségi szabadság, a magántulajdon sérthetlenségének az alapjoga. TOMCSÁNYI, A magyar közigazgatási jog alapintézményei 88–89.

²¹ TOMCSÁNYI, Magyarország közjoga 171.

eszközeivel szankcionáló rendelkezései – a személyes szabadságra vonatkozóan több korlátozást határoztak meg. *Böölöny* a szabadságjogokat az állam saját hatalma korlátozásának az eredményeként határozta meg.²² *Faluhelyi* a törvény előtti jogegyenlőség alatt azt értette, hogy az állampolgárokra ugyanaz a jogrend vonatkozott a magánjog és a közjog területén is.²³ *Csekey* is hasonló álláspontot képviselt, és meglehetősen szűken értelmezte a jogegyenlőséget, mert szerinte 1848 óta a magyar állampolgárok között létező jogegyenlőség nem a jogoknak és a kötelezettségeknek a feltétlen egyenlőségét jelentette, hanem azt, hogy az állam valamennyi polgárának jogait és kötelességeit ugyanazok a jogszabályok állapították meg.²⁴ *Egyed István* 1926-ban írt munkájában a kivételes hatalomból folyó rendelkezések értelmében bevezetett korlátozások jogszabályi háttérét mutatta be.²⁵ *Polner* úgy vélte, hogy a szabadságjogok elsősorban az államhatalom gyakorlásának a szabályai, ezzel a társadalmi érdekeknek, a kötelezettségeknek tulajdonított meghatározó szerepet.²⁶ *Szontágh* a második zsidótörvényt nem találta alkotmányellenesnek, mert véleménye szerint az alkotmány folyamatosan változik, és akkor lehet szó alkotmányellenességről, ha az adott jogszabály nem „igazodik” az új jelleghez. Nézőpontja szerint ez nem igaz a zsidótörvényre, és ezért azt nem tekintette alkotmányellenesnek. Elismerte ugyanakkor, hogy a jogszabály rendelkezései hátrányosabb helyzetet teremtettek az előző jogállapothoz képest a zsidóság számára.²⁷

A büntetőjogászok közül *Angyal* a szabadságot az egyéni érvényesülés színtereként, a történelmi fejlődés eredményeként határozta meg. Különbséget tett politikai és polgári szabadság között. A polgári szabadságjogok körében meghatározta a személyes szabadságjogokat, amelyek „kollektív érvényesítésre nem lévén alkalmasak”. Ebbe a kategóriába sorolta a jogtudós a térben való mozgás szabadságát, a tartózkodási helyről való elmozdulás szabadságát, a rendőri és bírói önkénytől s a magánosok hatalmaskodásától való mentességet. Megkülönböztetett egyéb kiegészítő szabadságjogokat, így a tulajdon, a gazdálkodás, a tanulás szabadságát, a házastárs megválasztására, gyermeknemzésre, pályaválasztásra való jogot, szexuális vonatkozásban az önrendelkezés szabadságát.²⁸ A szabadságjogokkal kapcsolatban pedig úgy foglalt állást *Bűnözés és büntetőjog* című, ugyancsak 1938-ban kiadott művében, hogy azokat „nincs okunk félteni, mert azokat hazánkban egy törvényeknél hatalmasabb erő: a valamennyiünk lelkében élő szabadságérzék védi”.²⁹ A büntetőjogot és a szabadságot azonban sajátosan egymásba fonódó fogalmakként határozta meg, és így nála a szabadsággal összefügg a büntetőjog két alapfogalma, a bűncselekmény és a büntetés is.³⁰

Hacker a büntető jogtudomány célkitűzéseit fogalmazta meg 1932-ben megjelent tanulmányában. Célként fogalmazta meg elsősorban a bűnözés csökkentését és súlyának az enyhítését, a büntetőjogi alapfogalmak kidolgozását, a bűnügyi statisztikák figyelemmel kísérését. Arra a következtetésre jutott, hogy szükséges a büntetettek osztályozása, a büntetőügy problémáinak megoldása, tehát „a büntetőjogtudomány célkitűzéseinek elsősorban a gyakorlati szempontokra kell figyelemmel

²² BÖLÖNY, A magyar közjog időszerű kérdései 286.

²³ FALUHELYI, Magyarország közjoga. 1. kötet. 123.

²⁴ CSEKEY, Magyar alkotmányjog 9.

²⁵ EGYED, Mai közjogi berendezkedéseink. 1-64.

²⁶ KISS, A jog egyenlősége-az egyenlőség joga 79.

²⁷ SZONTÁGH, A zsidótörvény jogtudományos szemléletben 301.

²⁸ ANGYAL, Breviárium 103–104.

²⁹ ANGYAL, Breviárium 123.

³⁰ ANGYAL, Breviárium 134-135.

lenniünk”.³¹ Másik tanulmányában *Hacker* azt vizsgálta, hogy az állameszméknek milyen hatása lett a büntetőjogra. *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* című írásában az állameszmék fogalmát úgy határozta meg, hogy az állameszmék azok a vezérelvek, amelyek az állami hatalmat, az egyéni és a társadalmi életet alakítják. Két fő elvet emelt ki: az individualizmust és az univerzalizmust. Az individualizmus olyan „szellemi áramlat, amely az egyént tekinti és az államjogi elrendezések központjába és előterébe az egyént állítja, az egyén... az egyedüli érték”. Ezzel szemben az univerzalizmus szerint „a közület az egyedül fontos és értékes, az egyénnek csak annyiban van létjogosultsága, amennyiben organikus része a közületnek; az egyén jogokkal csak annyiban bírhat, amennyiben a közület ilyeneket engedélyez”.³² Ennek a két fogalomnak a felhasználásával vizsgálta *Hacker* a büntetőjog feladatát, amely nézőpontja szerint az igazság eszméjének a megvalósítása és a jogi és a társadalmi rend megóvása.³³ A büntetőjog célja az individualizmus szemszögéből nézve annak kiderítése, hogy a bűncselekmény mennyire sértette az egyént, míg az univerzalizmus esetében a kérdés az, hogy mennyire volt a közösség kárára az adott cselekmény. *Hacker* a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elveket úgy látta, hogy azoknak a kodifikálása egyfajta cselekvési szabadságot is biztosít, a büntettek „*magna chartája*” lehet. Az univerzalizmusra építő „*jogközösség*” viszont a közösség érdekeit sértő magatartásként értékeli az adott bűncselekményt, és a bűncselekmények kivétel nélküli, hivatalból történő üldözésére helyezi a hangsúlyt.³⁴ Meglátása szerint ennek azonban lehetnek szélsőséges formái is, amelyek „*attól sem riadnak vissza, hogy szükség esetén analógia alkalmazása útján vagy egyébként is büntetés alá vonjanak olyan cselekményeket, amelyek bár eddig büntetés alá vonva nem voltak, mégis a közösség kárára vannak; tehát a bírónak a cselekmények értékelésére tágabb tere nyílik*”.³⁵ Mindez azonban az elmélet, *Hacker* szerint a gyakorlatban több probléma is felmerülhet majd.

A vizsgált korszakban több olyan jogszabály³⁶ megalkotására is sor került, amely különleges jogkört biztosított az állam számára, hogy annak védelmére hivatkozással az állampolgárok jogainak korlátozására több ízben sor került.³⁷ A korszak kezdetén született meg a *Csemegi-kódex* liberális felfogásával szakító rendtörvény, az 1921. évi III. törvénycikk, amely az állami és a társadalmi rend védelmét szolgálta a felforgatókkal szemben. A rendtörvény elméleti magyarázata az volt, hogy ha az állam és a társadalom rendje megbomlik, akkor nincs biztonságban az élet, a testi épség és a vagyon sem. A törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján többször felmerültek az emberi szabadságjogok és a jogegyenlőség kérdései is. Bűncselekménynek minősült, ha valaki a kommunista mozgalomban részt vett. A jogszabály bevezette a nemzetgyalázást mint bűncselekményi kategóriát, szabályozta a magyar állam és nemzet ellen irányuló bűncselekményi kategóriákat is. Az 1930-as években ennek a törvénynek a rendelkezései alapján nemzetgyalázás és nemzetrágalmazás címén vonták felelősségre azokat a népi írókat, akik a megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a parasztság nyomorát, az embertelen életkörülményeket. A jogszabály jelentősen kiterjesztette tehát a büntetőjogi

³¹ HACKER, A büntetőjogtudomány célkitűzései és taneszközei 16–17.

³² HACKER, *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* 3.

³³ HACKER, *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* 6.

³⁴ HACKER, *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* 6.

³⁵ HACKER, *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* 7.

³⁶ 1921. évi III. törvénycikk; 1939. évi II. törvénycikk; 1940. évi XVIII. törvénycikk.

³⁷ KOCSIS, A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 18789 és 1944 között 91.

felelősséget. *Angyal* vitatta ennek a jogszabálynak a szükségességét, és megjegyezte, hogy amióta a rendtörvény rendelkezései „*hatályban állanak, azóta ősi alkotmányunk szellemében értelmezett személyes szabadság nincs is Magyarországon*”.³⁸ *Angyal* tehát úgy látta, hogy a rendtörvény tulajdonképpen megszüntette a személyes szabadságot. A korszak jogalkotásában a személyes szabadságjogoknak a korlátozására ezt követően is a közérdekre történő hivatkozással került sor. Ennek alapjául a kivételes hatalomról szóló törvények szolgáltak, amelyek szerint a kormány a belügyminisztert feljogosíthatta arra, hogy az adott vidékről kitiltsa, rendőri felügyelet vagy őrizet alá helyezhesse azokat a személyeket, akiknek az ország területén való tartózkodása a hadviselési szempontokat figyelembe véve „*aggályosnak*” bizonyult az állam érdekeire, a közrendre vagy a közbiztonságra nézve.³⁹ A személyes szabadság körébe sorolta *Tomcsányi* a kamara intézményét is, amelynek a lényege az volt, hogy az adott kereseti pályán csak az a személy vehetett részt, aki tagja volt a kamarának.⁴⁰

Fontos megjegyezni, hogy Európa számos országában születtek hasonló jogszabályok, vagy az államhatalmat gyakorlók védelmére újabb jogszabályokkal egészítették ki a hatályos büntetőtörvénykönyvet.⁴¹ A külső hatások mellett a rendtörvény vizsgálata során felmerül az a kérdés is, hogy milyen alapon, milyen elvek mentén nyilvánított a jogalkotó egy adott cselekményt bűncselekménnyé. Milyen elemek voltak szükségesek az adott cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításához a Horthy-korszak jogtudósai szerint? A tanulmány következő részében ezzel foglalkozom.

3. Elméleti álláspontok a bűncselekménnyé nyilvánításhoz

A büntetőjog racionális és irracionális elemei címmel írt tanulmányában *Irk* az „*állam racionalizált büntetőjoga*” feladatát abban látta, hogy az egyéni szabadság biztosítva legyen a büntetőjog terén is az államhatalom korlátozásával szemben.⁴² *Feuerbach* tételére hivatkozik, mely szerint „*minden egyes ember a maga jogait szabadon gyakorolhatja és senki se sérthesse mások jogait*”.⁴³ *Irk* úgy látta, hogy a *Feuerbach* által megfogalmazott célt a büntetőjogban a bűncselekmény tényálladási elemeinek a pontos meghatározása és a büntetés pontos megjelölése, meghatározása szolgálja. Mindezek segítségével lehet megóvni az egyén szabadságát az állami és a bírói önkénytől *Irk* szerint.⁴⁴

Finkey a *Bűnösség fogalom a világi jogban* című 1941-ben megjelent tanulmányában általánosságban fogalmazta meg azokat az elemeket, amelyek egy adott cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításához szükségesek. Úgy foglalt állást, hogy a különböző bűncselekmények általános értékelését már a törvényhozás elvégzi az illető tevékenység

³⁸ Nemzeti Újság, 1923. január 9. 26.

³⁹ LEHOTAY, A jogszűkítés útján 90.

⁴⁰ TOMCSÁNYI, Magyarország közjoga 188–190.

⁴¹ Németországban és Svájcban 1922-ben született meg a rendtörvény. Svájcban „Verbrechen gegen die Verfassungsmässige Ordnung und die innere Sicherheit” címen. Ez nagyjából megfelel a magyar törvény elnevezésének: „Az alkotmányos rend és a belső biztonság érdekében.” Németországban „Gesetz zum Schutze der republik” vagyis „Törvény a köztársaság védelméről” címmel alkottak ilyen jellegű törvényt.

⁴² IRK, A büntetőjog racionális és irracionális elemei 4.

⁴³ IRK, A büntetőjog racionális és irracionális elemei 4.

⁴⁴ IRK, A büntetőjog racionális és irracionális elemei 4.

poenizálásával és az azokat az elkövetőkre kiszabható büntetés kereteinek a meghatározásával. A törvényhozásnak feladata továbbá *Finkey* álláspontja szerint egy Btk. megalkotásánál vagy egy új bűncselekmény tényálladékának és az emiatt kiszabható büntetés kereteinek megvonásánál az, hogy a gyakorlati élet követelményeit, a közbiztonsági, a rendészeti szempontokat, a bűnelkövetés lehetőség szerint megelőzését, vagyis a bűncselekmény káros hatását, közgazdasági hátrányait és a bűnelkövető egyének közveszélyességének a fokát is tartsa szem előtt.⁴⁵ *Heller A magyar büntetőjog kézikönyve* című munkájában *A büntető szankciók* című harmadik könyvében megkülönböztette a büntetést a biztonsági rendszabálytól. A büntetésfogalom meghatározása során hangsúlyozta *Heller*, hogy a büntetésnek sarkalatos és lényegét alkotó ismérve a megtorlás. Ez szemben állt azzal a német jogirodalomban erősödő felfogással, amely a büntetést fajvédelmi eszköznek tekintette és minősítette. A két felfogás ellentétére utalt *Finkey A kriminál-biológiai személyiség kutatása és az igazságszolgáltatás* című 1938-as tanulmányában is.

Angyal szerint a büntetőjog gyakorlati alkalmazójának és elméleti művelőjének egyaránt ismernie kell az érdeklődés körébe vont bűncselekmény társadalmi-erkölcsi jelentőségét, valamint azokat a tényezőket, melyek ennek létrejöttében kölcsönös szerepet játszanak.

A tanulmány következő részében ezt a gondolatmenetet folytatva azt vizsgálom a jogtudósok munkáiban, hogy milyen választ adtak arra a kérdésre, hogy a büntetőjog eszköze lehet-e a fajvédelemnek? Ezt a kérdést 1938-ban *Angyal* tette fel először a büntetőjogászok közül.

4. Fajvédelem a büntetőjog eszközeivel?

Angyal Rácz Györggyel közösen írt tanulmányában 1934-ben a német nemzetiszocialista büntetőjogot mutatta be. *Rácz* részletesen foglalkozott a készülő Btk.-javaslat egyes pontjaival. A tervezet legfontosabb fejezeteként határozta meg a faj és népesség védelméről szóló részt, és utalt arra, hogy ilyen jellegű jogszabályokat egyetlen európai modern büntetőtörvénykönyv sem szabályoz.⁴⁶ Fajárulás, fajgyalázás és fajveszélyeztetés büntette között tett különbséget a javaslat. Ezeknek a célja pedig a megfogalmazás szerint a német faj tisztaságának biztosítása a büntetőjog eszközeivel az „idegen fajcsoportok vérének beáramlásával szemben”.⁴⁷ Fajárulás vagy fajfertőzés azt jelentette, ha egy német idegen vércsoporttal vagy fajhoz tartozó egyénnel közösült, és ezzel „a német nép faji tisztaságának megromlásához hozzájárult”. Fajgyalázásnak minősült, ha egy német fajú egyén színes fajhoz tartozóval nyilvánosság előtt érintkezett, és ezzel a szemérmertlenséggel megsértette a nép faji érzését. A fajveszélyeztetést a német fajközösség megtisztítására és nemesítésére vonatkozó jogszabályok megszegésével lehetett megvalósítani.⁴⁸ A tanulmány szerzője az ismertetésen túl nem vállalkozott a javaslatban foglalt szabályok értékelésére, esetleges kritizálására, mert azt „merésznek” és időelőttinek tartotta. Rögzítette viszont azt, hogy az új német büntetőjognak hamarosan lesznek tudományos művelői, és nem zárta ki annak a lehetőségét sem, hogy a javaslatok, elképzelések egy része hatással lesz a magyar büntetőjogra is. Megfogalmazása ezzel kapcsolatban óvatosságra intett:

⁴⁵ FINKEY, A bűnösség fogalom a világi büntetőjogban 474.

⁴⁶ ANGYAL – RÁ CZ, A német nemzetiszocialista büntetőjog 29.

⁴⁷ ANGYAL – RÁ CZ, A német nemzetiszocialista büntetőjog 29.

⁴⁸ ANGYAL – RÁ CZ, A német nemzetiszocialista büntetőjog 29.

„A jövő német büntetőjogásának nem annyira részletei, mint inkább egyes vezéreszméi bizonyára termékenyítő hatással lesznek hazai büntetőjogunkra is. De különösen értékes tanulsággal szolgáljon azon elv, hogy a jogalkotás hivatott szerepét betölteni csak akkor képes, ha a hazai jogfejlődés talajában gyökeredzik, s külföldi példák másolása vagy kritikátlan utánzása helyett a nemzeti jogkultúra önálló és magasba ívelő útjain balad!”⁴⁹

A zsidótörvények és büntetőjog összefüggését a kor neves büntetőjogásza, *Angyal* tovább vizsgálta részletesen. 1938-ban megjelent *Egyén és társadalom* című írásában a *nemzetet* kultúr fogalomként határozta meg, és szembeállította ezt a fogalmat az etnikai jellegű *fajjal* és a demokratikus jellegű *néppel*. Ezzel összefüggésben tért ki a fajra, amelyet a szociológia felől közelített meg: „(...) oly ember egyedeknek egy csoportba való összefoglalása, melyeknél azonos ismertetőjelek, dispoziciók, tendenciák, szokások s általában azonos küldő tulajdonságok és belső pszichikai habitus észlelhetők. A társadalom alakulása és fejlődése nézőszögéből a fajnak annyiban van nagy jelentősége, amennyiben az egyes fajok alkalmazkodás, fejlődés és kultúrképesség tekintetében nem csekély mértékben különböznek egymástól”.⁵⁰ Kifejtette álláspontját a magyar nép védelmével kapcsolatban is, amelynek az eszközei a nézete szerint az egészségvédelem, a családvédelem, a gazdasági védelem lehetnek. Úgy vélte azonban, hogy a némethez hasonló magyar faj védelméről nem lehet szó, mert ilyen esetben minden, a magyar fajtól különböző „fajbeliekkel” való nemi érintkezést is a büntetőjog tárgykörébe kellene vonni, és a büntetőjog eszköztárával szankcionálni. *Angyal* úgy fogalmazott, hogy ez „úgy vélem, nem juthat eszébe a legfanatikusabb magyar fajvédőnek sem”.⁵¹ Hangsúlyozta ugyanakkor a magyar *népegyeség* védelmét, és a fajiságot úgy határozta meg, amely „életstílust, hajlamirányokat ad”.⁵²

Angyal 1938. február 22-én a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületében tartott előadást *Fajvédelem és büntetőjog* címmel, amelyből tanulmánya is megjelent.⁵³ Fő kérdése az volt, hogy lehet-e szerepe a büntetőjognak a fajvédelem terén. Tanulmánya elején leszögezte, hogy a téma nem könnyű, s óvatosságra int.

A büntetőjog szolgálhat-e a fajvédelem eszközeként? Utalt rá, hogy 1933-ban egyedül Németország vette fel hivatalos programjába az árja fajt sértő és veszélyeztetető egyes cselekmények büntetés alá vonását. 1933-ban a porosz igazságügy-miniszter kiadott egy emlékiratot *Nationalsocialistisches Strafrecht* címmel, amelynek nyitó gondolatát is közli: „Megállapítható a történelemből, hogy a faj romlása a nép pusztulásához vezet; viszont megállapítható az is, hogy oly népek, melyeknek sikerült idegen népfajoktól, főleg a zsidóktól megszabadulni: magas fejlődést értek el”. Franciaországot és Angliát említette példaként. A faji keveredés megakadályozásához a büntetőjog eszközeit tartotta a miniszter alkalmazandónak, és három büntetőjogi kategóriát, bűncselekményt sorolt fel és mutatott be. A *Rassenverrat* vagy fajárulás, amely alapján büntetendőnek tekintett minden nemi keveredést a német és az idegenfajúak között. Magánjogi szempontból a kevert házasságot semmisségi oknak tekintette. A másik kategória a *Verletzung der Rassenehre*, amely alapján a fajbecsület megsértése is bűncselekménynek tekintendő. A bűncselekmény megállapításához szükséges feltétel volt a nyilvánosság és népérzület durva megsértése. Végül a *Rassengefährdung*: a fajromlás megakadályozása

⁴⁹ ANGYAL – RÁCZ, A német nemzetiszocialista büntetőjog 37.

⁵⁰ ANGYAL, Breviárium 51.

⁵¹ ANGYAL, Breviárium 52.

⁵² ANGYAL, Breviárium 52.

⁵³ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 1-13.

céljából szükségesnek tartotta az emlékirat egy kerettörvény megalkotását.⁵⁴ *Angyal* ezt a gondolatmenetet, ezeket a felvetéseket vizsgálta, és ezekhez tette fel a kérdéseit. Érvelése szerint a büntetőjog esetében jól körülhatárolható a jogtárgyak védelme, ezért a kérdés az, hogy a fajtisztaság, illetve a faj tekinthető-e jogtárgynak. Mintaként szolgálhat-e a német gondolkodás a magyar jog számára? Hivatkozott *Bethlen Istvánra* is, akinek a képviselőház közjogi bizottságában február 9-én tartott beszéde így hangzott: „(...) a zsidókérdésnek német szisztéma alapján való megoldása ebben az országban a gazdasági és a pénzügyi rendet egyik napról a másikra azonnal felforgatná – és az egészen más következményekkel járna, mint Németországban”.⁵⁵

A büntetőjog feladataként határozta meg az egyéni és közösségi élet nyugalmának megteremtése és fenntartása céljából az olyan cselekményeknek a visszatartását és ezek elkövetőinek a fékentartását, akik ezt a nyugalmat megzavarták. Ez pedig az állam feladata és kötelessége egyben, hogy a megrögzött bűntetteseket kirekessze a társadalomból, hogy a fiatalokat megjavítsa, a beteg bűntettet meggyógyítsa, az alkalmi bűnözőt észhez térítse. Úgy látta, hogy a fajtisztaság ellen vétő egyik fentebbi kategóriába sem sorolható be. A kérdés megválaszolásához *Angyal* a fajelméletek történetét is megvizsgálta, és arra jutott, hogy abban még nincs döntés, hogy a fajtisztaság vagy a fajkeveredés az előnyösebb-e. Azonban úgy látta, hogyha nem írható körül, nem határozható be pontosan a büntetőjogi védelem tárgya, akkor nem terjeszhető ki rá a védelem sem: „A fajvédelem tehát – hacsak ki nem forgatjuk a büntetőjogot – mai szilárd állásából: nem igényelhet büntetőjogi beavatkozást.”⁵⁶ Következtetését részletesen indokolta és két további érveléssel támasztotta alá: a büntetőjog feladata akkor tekinthető megalapozottnak, ha a törvényben meghatározott, körülhatárolható érdeket éri a sérelem vagy a veszély; másrészt, ha ezt a sérelmet, vagy veszélyt olyan cselekmény okozta, amely tényálladásként körülírható, és ennek megállapítása nem jár bizonyítási nehézségekkel.⁵⁷ Az első feltételhez kapcsolódóan a fajfogalom egyes külföldi és hazai szerzők általi megközelítésére tért ki. Érdekes a magyar szerzőt kiemelni: *Orsós Ferenc Fajunk sorskérdései* című, a Nemzeti Figyelő 1938-ban megjelent tanulmányára is hivatkozott *Angyal*, amelyet rendkívül értékesnek minősített. Ebben a következő megállapítás szerepelt: „a gének általában egységesen is gyengülhetnek a túlerőltetés folytán, úgy hogy, ha bárhogyan kombinálódnak is, az egymást követő generációkban kimagasló új kombinációkat, egyedeket nem termelnek.”⁵⁸ *Angyal* úgy vélte tehát, hogy a faj nem sorolható a szorosán vett jogtárgyak közé, ezért nem lehet véleménye szerint büntetőjogi védelemben részesíteni. Nem zárta ki ugyanakkor a jogvédelem egyéb eszközei igénybevitelének a lehetőségét. A magyar viszonyok pedig szerinte eltérőek a némettől, tehát nem lehet ugyanazokat a büntetőjogi eszközöket használni, mint Németországban. Érdekes, hogy okfejtését és egyben tanulmányát *Prohászka Ottokár* gondolataival zárta: „Nem a faj végett él az ember, hanem azért él, hogy benne: hitben és szeretetben az egész nemzet lelkiisége magasabbra emelkedjék.”⁵⁹

⁵⁴ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 4.

⁵⁵ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 6.

⁵⁶ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 9.

⁵⁷ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 9.

⁵⁸ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 13.

⁵⁹ ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 14.

1943-ban *A család büntetőjogi védelme* címmel megjelent tanulmányában a fajvédelmi törvényt, az 1941. XV. törvénycikket úgy jellemezte, hogy az a család illetőleg a gyermekek egészségügyi érdekeit, valamint a fajtisztaság megóvását szolgálja.⁶⁰ Röviden utalt a törvény főbb rendelkezéseire: így a házasságkötés előtti kötelező orvosi vizsgálatra, a házassági kölcsönre, a házasság megtámadására és felbontására, valamint a zsidó és nemzsidó házasságkötésének a tilalmára. Szó szerint idézte a törvény 15. szakaszát: „*az a zsidó, aki magyar honos tisztességes nemzsidó nővel házasságon kívül közösül, vagy aki magyar honos tisztességes nemzsidó nőt házasságon kívül nemi közösülés céljára a maga vagy más zsidó részére megszerez vagy megszerezni törekszik*”, vétséget vagy minősítő körülmények esetén büntettet követett el.⁶¹ Ezen túl azonban nem kommentálta a jogtudós ezt a törvényt. A család védelmét szolgáló büntetőjogi rendelkezéseket, jogszabályokat úgy értékelte, hogy azok mind külön-külön, mind együttességükben rendkívül értékes alkotások. Úgy gondolta, hogy ezek a büntetőjogi szabályok hatékonyan visszaszorítottak több, a család és az ehhez tartozó erkölcsi, egészségügyi, fajtisztasági, gazdasági és az egzisztenciális érdekeit sértő vagy veszélyeztető bűnös magatartást. Szükségesnek látta és sürgette *Angyal* a család büntetőjogi védelmével összefüggő büntetőjogi jogszabályokat egy újabb büntetőnovellába foglalni.⁶² Ugyancsak 1943-ban kiadott kétkötetes büntetőjogi tankönyvének (*A magyar büntetőjog tankönyve*) első kötetében a büntetőjog kútfői (jogforrásai) között melléktörvényre (amelyek az alaptörvények rendelkezéseit egészítik ki, illetve módosítják) példaként említi a 186 melléktörvény egyikeként az 1941. évi XV. törvénycikket (zsidótörvény). Ugyanennek a könyvnek a második kötetében ismét röviden tér ki a fajvédelmi törvény, valamint a második zsidótörvény (1939. évi IV. tc.) szabályainak az ismertetésére – kommentár nélkül.⁶³

Irk a fajvédelem és a büntetőjog kérdését *A büntetőjog racionális és irracionális elemei* című tanulmányában érintette. Hivatkozott a bűncselekmény megváltozott fogalmi megközelítésére, amelynek egyik példája az 1936-os német büntetőtörvénykönyv. Konkrét példát is említett: míg a korábbi német büntetőtörvénykönyvben a gyilkosság minősült legsúlyosabb bűncselekménynek, addig az 1936-os jogszabályban előtérbe került a haza iránti hűség megszegése, a felségsértés, a hűtlenség. Emellett leírta *Irk* a „*természetes bűncselekmények*” fogalmát. Az új német büntetőjogból kiemelte, hogy természetes bűncselekménynek minősül minden, ami a német faj közösségi normáiba ütközik.⁶⁴ Szintén a német büntetőjogból ismertette a bűncselekmény alapját, azt, hogy az adott cselekmény büntettet képez, amennyiben „*a népi erkölccsel ellentmondásban kíván érvényesülni a kívülvilágban*”.⁶⁵ A bűnösség lényege a nemzeti szocialista jog szerint a nép, a faj elleni kötelességellenesség. *Irk* úgy foglalt állást, hogy az adott államnak úgy kell kiépítenie a maga jogrendszerét, hogy az a szükségleteit kielégítse és annak megfeleljen. Felhívta ugyanakkor a figyelmet arra is, hogy „*a tudomány nem is lehet a mindenkori állami jogalkotás szolgái igazolója*”.⁶⁶ Ez

⁶⁰ ANGYAL, *A család büntetőjogi védelme* 9.

⁶¹ ANGYAL, *A család büntetőjogi védelme* 9.

⁶² ANGYAL, *A család büntetőjogi védelme* 11.

⁶³ ANGYAL, *A magyar büntetőjog tankönyve* 169-170.

⁶⁴ IRK, *A büntetőjog racionális és irracionális elemei* 9.

⁶⁵ IRK, *A büntetőjog racionális és irracionális elemei* 11.

⁶⁶ IRK, *A büntetőjog racionális és irracionális elemei* 18.

értelmezhető egyfajta kritikaként is, tehát úgy, hogy a jogtudósok nem feltétlenül kell egyetértéssel az állam által megalkotott jogszabályokkal.

Hacker is csak érintette a fajvédelem és a büntetőjog kérdését, esetleges összefüggését – a már fentebb tárgyalt – *Az állameszmék hatása a büntetőjogra (1942)* címmel írt tanulmányában. A nemzeti szocialista büntetőjog úgy látta, hogy az a nép, amely „a nép élő organizmusának a gondolatán épül fel és a nép és a nemzet egységének, a fajiság és a közös szellemiség gondolatából indul ki”. A jogrendszert és azon belül a büntetőjogot is teljes egészében a saját eszméi és célkitűzései szerint kívánja átalakítani. Nem a magyar jogrendszert vizsgálta tehát, hanem a német nemzeti szocialista jogot, amely „a népesség egységes nemzeté váló válására törekszik”, amelynek keretén belül jelentkeztek olyan különleges büntetőjogi feladatok, mint a fajiság tisztaságának védelme. Következtetései között annyi szerepelt röviden, hogy „a világháború vérzivatarra minden államot és közületet a legnagyobb erőfejlesztésre ösztökél, aminek során az egyéni érdekeknek háttérbe kell szorulniuk; az ilyen kényszerítő szempontok természetesen az univerzalizmus uralmára jutásának fognak kedvezni büntetőjogi téren is.”⁶⁷ Felmerül a kérdés, hogy a jogtudós mennyiben értett egyet ezekkel a büntetőjogban bekövetkező változásokkal. Bár egyértelműen állást nem foglal egyik nézet mellett sem ebben a tanulmányában, de annyit megjegyzett és idézte *Angyal* terminológiáját, hogy „A jelenben a hiperindividualista büntetőjogszemlélet teljesen meghaladottnak mondható... Talán a mostani vajúadásokból is, az univerzalizmus és az individualizmus szélsőségeinek a lenyelése után, néhány olyan eredmény is fog adódni, amely maradandó értékkel bír, tehát termékenyítő hatással lesz a büntetőjogra.”⁶⁸

Finkey a már fentebb említett *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései* című tanulmányában vetette fel a sterilizáció kérdését mint büntetőjogi problémát. Különbséget tett a fajegészségügyi és a therapeutikai sterilizáció között. Fajegészségügyi sterilizáció alatt „az emberi nem nagy egységeinek, az emberfajoknak testi és szellemi tökéletesítésére irányuló sterilizációt” értette.⁶⁹ A büntetőjogi sterilizációt elutasította *Finkey* mint új büntetési eszközt vagy mint megelőző intézkedést. Érvelése szerint ez nem egyeztethető össze az emberiséggel, amely a büntetőjognak az egyik alapelve. Egyetértett ugyanakkor a közegészségi, gyógyítási célból alkalmazott sterilizáció gondolatával.⁷⁰

Finkey az 1843-as büntetőjogi javaslatokkal foglalkozó tanulmányában 1942-ben úgy vélte, hogy egy új Európa jön majd létre a háború után, amelyben fontos szerepe lesz a totális államszemléletnek, a fajvédelemnek, a vallási és erkölcsi érdekek fokozottabb védelmének. A „belyesen értelmezett fajvédelemről” írt, amely alatt a nemzeti tradíciók fokozottabb ápolását és a magyarság erősítését értette. Ezek – ahogyan fogalmaz – az „egészséges eszmék és törekvések” a Büntetőtörvénykönyv gyökeres átalakítását is jelentik majd *Finkey* szerint.⁷¹

5. Záró gondolatok

A büntetőjogban alapvető változást hoztak egyrészt a háborúra való készülődést célzó, másrészt pedig a zsidótörvényekben foglalt rendelkezések megszegését szankcionáló rendelkezések a két

⁶⁷ HACKER, *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* 11.

⁶⁸ HACKER, *Az állameszmék hatása a büntetőjogra* 11.

⁶⁹ FINKEY, *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései* 11–12.

⁷⁰ FINKEY, *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései* 27–28.

⁷¹ FINKEY, *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései* 28.

világháború között. Áttekintve a vonatkozó büntetőjogi szakirodalmat elmondhatjuk, hogy a jogtudósok jelentős része foglalkozott a változó büntetőjoggal, így különösen a náci Németország büntetőjogának változásaival. Sokszor egy nagyobb témába ágyazva, érintőlegesen jelennek meg a jogkorlátozás, a jogfosztás, a fajvédelem kérdései. Erre példaként említhetjük azokat az elméleti megfontolásokat, amelyekben a bűncselekménnyé nyilvánítás tényezőit, feltételeit keresték a jogtudósok. A másik sarkalatos kérdés a büntetőjog, a büntetőjog-tudomány feladatának a meghatározása. A változó német jogszabályok ismertetésén túl azonban túl sok érdemi értékelést, kritikát ritkán találunk a tanulmányokban. A magyar jogrendszerrel való összehasonlításban is meglehetősen óvatos és visszafogott álláspontot képviseltek a jogtudósok. Kifejezetten a zsidótörvények büntetőjogi összefüggéseivel, a fajvédelemmel is meglehetősen keveset foglalkoztak – kivéve *Angyal* külön cikkét –, hanem a legtöbb esetben mindössze utalás történt az ilyen jellegű (pl. fajvédelmi rendelkezésekre, vagy a fajvédelem helyére a büntetőjogban) rendelkezésekre, illetve azok értelmezésére, így például *Angyal*, *Finkey*, *Hacker* vagy *Heller* munkáiban. *Angyal* tartotta először fontosnak azt a kérdést vizsgálni, hogy a fajvédelem eszköze lehet-e a büntetőjog. 1938-ban jelent meg erről az első cikke, ahol egyértelműen nemleges választ adott a kérdésre: „*A fajnak jogi regulázása, s a fajvédelemnek büntetőjogi alátámasztása rendkívüli óvatosságra int, emennyiben egy-egy elhamarkodott, következményeiben kellően meg nem fontolt jogszabály életbehívása és végrehajtása több kárt okozhat az államnak, sőt a védelemben részesíteni kívánt fajnak, mint amennyi előny az ily védelemhez fűződik.*”⁷² Ugyanakkor nem zárta ki a magánjogi és közigazgatási jogalkotás lehetőségét a fajvédelem területén 1938-ban. Ezzel mintegy elhárította a büntetőjogról ezt a felelősséget. Az 1938 és 1944 között megalkotott magyar törvényeket és az alacsonyabb szintű jogszabályokat vizsgálva azonban arra következtetésre jutunk, hogy a jogalkotó nem követte és feltehetőleg nem értett egyet a professzor elméletével. 1943-ban *Angyal* csak a fajvédelmi törvény rövid ismertetésére vállalkozott, és utalt a jogszabály egyik céljára, a fajtisztaság megóvására mint a büntetőjogi védelem egyik eszközére. További számottevő ismertetés, elemzés a már megszületett jogszabályokról, így különösen a fajvédelmi törvényről az eddig feltárt jogtudósok munkáiban nem található.

Felhasznált források és irodalom

- ANGYAL Pál: A család büntetőjogi védelme. Budapest 1943
ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. 1942–1943. 9. kiadás 2. kötet. Budapest 1943
ANGYAL Pál: Breviárium. Budapest 1938
ANGYAL Pál: Fajvédelem és büntetőjog. Budapest 1939
ANGYAL Pál – RÁCZ György: A német nemzetiszocialista büntetőjog. Különlenyomat a Magyar Jogászegyleti értekezések és egyéb tanulmányok 1934. januári számából. Budapest 1934
BALÁS P. Elemér – HELLER Erik – SZEMÉLYI Kálmán – TURY Sándor: A magyar jog fejlődése a Trianont követő húsz év alatt. Kolozsvár 1941
BÖLÖNY József: A magyar közjog időszerű kérdései. Budapest 1942
CSEKEY István: Magyar alkotmányjog. Kolozsvár 1941
EGYED István: Mai közjogi berendezkedések. Budapest 1926

---

⁷² ANGYAL, Fajvédelem és büntetőjog 3.

- FALUHELYI Ferenc: Magyarország közjoga. I. kötet. Pécs 1926
- FINKEY Ferenc: A bűnösség fogalom a világi büntetőjogban. Különlenyomat Ravasz László hatvanadik életéve és dunamelléki püspökségének huszadik évfordulója alkalmából kiadott „És lőn világosság” című emlékkönyvből. Budapest 1941
- FINKEY Ferenc: A krimiál-biológiai személyiség kutatása és az igazságszolgáltatás. A Magyar Elmeorvosok Egyesületének XIV. országos értekezletén, Budapesten, 1937. évi május hó 31-én tartott előadás. Különnyomat a Budapesti Szemle 1938. évi jan. füzetéből. Budapest 1938
- FINKEY Ferenc: A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései. Budapest 1935
- FINKEY Ferenc: Társadalmi védekezés és büntetőjog. Miskolc 1925
- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog. Általános rész. Budapest 2014
- HACKER Ervin: A büntetőjog és a büntetőeljárás jog alakulása a csonka országban. Miskolc 1939
- HACKER Ervin: A büntetőjog racionális és irracionális elemei. Budapest 1938
- HACKER Ervin: A büntetőjogtudomány célkitűzései és taneszközei. Miskolc 1932
- HACKER Ervin: A büntetőjogtudomány jövő feladatai. Miskolc 1929
- HACKER Ervin: Az állameszmék hatása a büntetőjogra. Miskolc 1942
- HACKER Ervin: Büntetőjog-tudomány és a büntetőjogi segédtudományok. Miskolc 1933
- HACKER Ervin: Kriminálstatisztika és büntető igazságszolgáltatás. Miskolc 1944
- HELLER Erik: Szubjektívizmus és objektívizmus a büntetőjogban. Kolozsvár 1944
- IRK Albert: A büntetőjog racionális és irracionális elemei. Budapest 1938
- KOTEK, Joel – RIGOULOT, Pierre: A táborok évszázada. Budapest 2000
- KISS Barnabás: A jog egyenlősége-az egyenlőség joga. Szeged 2006
- KOCSIS Zsolt László: A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig). In: Közjogtörténeti tanulmányok. Budapest 2006, 72–115.
- LEHOTAY Veronika: A jogszerűítés útján. A Horthy-korszak szabadságjogmegvonó intézkedéseinek jogtörténeti háttere. Miskolc 2020
- Nemzeti Újság, 1923. január 9. In: Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról. Budapest 1958
- SZONTÁGH Vilmos: A zsidótörvény jogtudományos szemléletben. Miskolci Jogászélet 1939/6. szám. 299–313.
- TOMCSÁNYI Móric: Magyarország közjoga. Budapest 1943
- TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés szabályozása a Horthy-korszakban és a II. világháború éveiben. Jogtörténeti Szemle 2010/3. 52–60.